
Saara Hakaste

Koulutus murtaa säätyrajoja -

Fellmanin pappissuvun edustaja kapteeni August Fellman ja hänen koulunkäyntinsä

Pappissäädyn koulutusperinteet

Fellman-suku oli alkuaan pohjoispohjalainen pappissuku. Usean vuosisadan ajan suvun miespuoliset jäsenet saivat säädynmukaisen koulutuksen. Alkeisopetus annettiin kotona ja papiksi luku tapahtui yliopistossa. Toinen sääty, joka oli suvussa edustettuna 1700-luvulta alkaen, oli porvarissääty. Fellman-suvun kauppiat ja merenkulkijat menestyivät ahkeruudella ja käytännön taitojen avulla ilman suurempaa koulutusta.

Pohjoisen pappissäädyn jatkuvuuden turvaamiseksi muodostui 1600-luvulta lähtien tavaksi, että kirkkoherra lähetti poikansa etelään pappiskoulutusta varten ja hankkimaan välttämättömän tietomäärän. Poika palasi alle 20-vuotiaana takaisin kotipitäjään, ryhtyi isänsä apulaiseksi, myöhemmin kohosi sitten kappalaiseksi ja aikanaan kirkkoherraksi. Papin perhe jatkoi elämää pappilassa, virka ja pappila säilyivät suvussa. Näin kulki koulutus myös Fellmanien suvussa. (Suolahti 1919,85-87 Rytkönen 1990,270,297)

Nils Esaiaksen poika Fellman (1718-1790) tuli papiksi alle 20-vuotiaana kuten isänsäkin ja hän toimi Kemijärven kappalaisena kuten hänen isänsä ja isoisänsä aikoinaan. Edetäkseen virkauralla Nils Fellman muutti "etelään päin" ja päätyi Liminkaan, vuodesta 1789 hän toimi lääninrovastina.

Hänen vanhin poikansa Esaias (1745-1819) sai perusteellisen koulutuksen. Poika lähetettiin kotoisten alkeisopinnojen jälkeen Uppsalaan, missä hän tuli ylioppilaaksi 13-vuotiaana.

Hän jatkoi filosofian kandidaatin tutkintoon ja vihittiin papiksi Tukholmassa 1766. Turussa hän sai maisterin vihkimyksen samana vuonna. Hän oli siihen saakka koulutetuin Fellman-suvun jäsen. Esaias palasi pohjoiseen isiensä maille ja kohosi sitten Rovaniemen ensimmäiseksi kirkkoherraksi. Hän nai edeltäjänsä tyttären Katarina Gisselkorsin. (Bergholm 1984 Itkonen 1977,10-11 Hakaste 2006,52-)

Esaias Fellman oli isänsä tavoin talousihminen ja etevä viljelijä. Pappissäädylle oli asetettu velvoite vastata henkisen työn lisäksi myös pitäjän aineellisesta hyvinvoinnista. Maanviljelys ja yritystoiminta muodostuivat pappien kunnia-asiaksi ja useat tekivät työtä Suomen Talousseuran asiamiehinä. Esimerkiksi Esaias Fellmanin oma tila, Granlund Rovaniemellä kehittyi mallitilaksi. Pappi oli pitäjässään kuin yksi talonpojista, jolle sattui maanviljelyksen lisäksi kuulumaan papin velvollisuudet: jumalanpalvelusten pito, kinkerit, rippikoulut ja muut toimitukset sekä vielä työläätkirkonkirjat. Elämä oli tasapainottelua eri tehtävien välillä. Näyttämällä esimerkkiä peltojen raivauksessa ja vesivoiman valjastamisessa Fellman-suvunkin edustajat hankkivat talonpoikien kunnioituksen. Aateiston edustajia oli harvassa ja kauppaporvarit asuivat rannikolla, mutta talonpoikien rinnalla jaettiin arkipäivää ja pyhää pohjoisen pappiloissa. Talonpoikien työhön opittiin tekemällä ja toimimalla. Toisaalta yritystoiminta oli myös lähellä porvariston työtapoja. Pappi saattoi elää kuin talonpoika tai porvari, mutta papiksi pääsi vain opiskelemalla ja sääty oli tarkka rajoistaan. (Ahvenainen 1970, 263-)

Rovaniemen kirkkoherra arvosti suuresti koulutusta ja kolme hänen pojistaan opiskeli ylioppilaaksi. Mutta pappissäädyn koulutusmuutos alkoi näkyä 1700-luvun lopulla siten, että pojista ei kaikista tullut ylioppilaita eikä ylioppilaista kaikista pappeja. Esaias ja Katarina Fellmanin kolmestatoista lapsesta eli aikuiseksi kahdeksan ja heidän viidestä pojastaan kahdesta tuli pappi, kaksi loi uran kauppiaina ja yksi oli kauppalaiwan

kapteeni. Kolmesta tyttärestä tuli kaikista pappilan emäntiä.

Nuorin lapsista oli Jacob eli Jaakko (1793-1875). Hän valmistui 18-vuotiaana ylioppilaaksi ja opiskeli Turun Akate-
miassa filosofian kandidaatin tutkintoa varten. Hänet vihittiin
papiksi 1815 ja hänestä tuli sairaan isän apulaispappi Rovanie-
melle. Mutta sitten opinnot jäivät kesken, kun isä kuoli ja Jaakko
palasi pohjoiseen. Hänestä tuli “Suomen ylin papinviran hoita-
ja”, lapinpappi Utsjoelle. Saamelaisten ja saamen kielen lisäk-
si hänen harrastuksensa suuntautuivat monelle alalle, kasvi- ja
eläintieteeseen, kansatieteeseen, joikuihin jne. Vihdoin hän sai
nimityksen papinvirkaan Pohjanmaalle. Loppupuolen elämään-
sä vuodesta 1832 hän kirjoitti muistelmiaan Lappajärvellä ja
puolusti saamelaisia. Hän oli intohimoinen maanviljelijä,
pellonraivaaja, teollisuuden harjoittaja ja uudistaja, joka pe-
rusti rautaruukin, myllyjä ja kalkkiuunin. (Itkonen 1977, 12
Kähkönen 1982,264 Hakaste 1998,51-)

Jaakko Fellman avioitui 1835 aatelisen Helena Augustina
Tawaststjernan (1804-1884) kanssa.

Augustina oli syntynyt Tukholmassa kapteeni Carl Gustaf
Tawaststjernan (1774-1855) ja Anna Sofia o.s. Steinholzin,
ent. Pehrmandin (1776-1831) tyttärenä. Tawaststjerna palasi
Suomeen 1810, yleni myöhemmin everstiluutnantiksi ja toimi
ylimaanmittaushallituksen ensimmäisenä johtajana. Fellman-
suvun perimätietona kerrotaan, että Jaakko Fellman kohtasi
tulevan appensa Lapissa rajan määritystehtävissä ja tulevan
ruustinnan sitten Helsingissä asioidessaan. Heille syntyi Lap-
pajärven pappilassa kahdeksan lasta, joista kuusi kasvoi aikui-
seksi. Vanhin oli Katarina Sofia (1835-1899). Hänet koulutet-
tiin ajan tavan mukaan kotona. Hän solmi avioliiton Raahan
tullinhoitaja Johan Lagerlöfin kanssa, ei siis tullut enää pappi-
lan emäntää. Perheen pojat olivat Karl Jacob (1836-1890),
Abraham August (1839-1912), Nils Isak (1841-1919), Gustaf
Esaias (1843-1916) ja Johannes (1847-1882). (Sarkkinen
2003,11- Bergholm 1984,435)

Kun Lappajärvellä Pietilän pappilassa mietittiin poikien koulutusta, äiti-Augustinan sukutausta varmaankin vaikutti asiaan. Isoisä Carl Gustaf Tawaststjerna oli sotilassukua Savosta, syntynyt Kuopiossa ja käynyt Haapaniemen kadettikoulun. Hänen alaansa oli topografia ja karttamittaus.

Jacob Fellman ilmoitti kolme vanhinta poikaansa, Karlin, Augustin ja Isakin Kuopion yläalkeiskouluun syksyllä 1852. Suvun koulutusperinne muuttui, ensi kertaa poikien koulutuspaikaksi valittiin oppikoulu ja paikkakunnaksi Kuopio. (Savolainen 2007,680)

Kuopion yläalkeiskoulu oli alkuaan ollut triviaalikoulu, Itä-Suomen ainoa ja perustettu Viipuriin 1600-luvulla. Koulu joutui sotien johdosta muuttamaan moneen kertaan ja päätyi Rantasalmelle 1748. Kuopio sai kaupunkioikeudet 1782 ja triviaalikoulu löysi lopullisen sijoituspaikkansa tästä Savon keskuksesta. Koulu kasvoi huomattavasti ja epäsäätyisiäkin poikia pääsi opintielle. Koulu-uudistus 1843 muutti ratkaisevasti koulutilannetta. Kuopion ala-alkeiskoulu, josta myöhemmin tuli kansakoulu, saatiin aikaiseksi ensin. Triviaalikoulusta oli aiemmin ollut mahdollista siirtyä yliopistoon. Nyt koulusta muodostui kaksiosainen, erilliset yläalkeiskoulu ja kimnaasi eli lukio.

Kuopion yläalkeiskoulun rehtoriksi saatiin itse J.V.Snellman ja lukion rehtoriksi hänen ystävänsä Fabian Collan. Kun Fellmanin pojat Lappajärveltä saapuivat opiskelemaan Kuopioon, oli Snellman muuttanut muutamaa vuotta aiemmin takaisin Helsinkiin. Koulun rehtorina toimi syksyllä 1852 Henrik Perander. Koulu oli Turun yläalkeiskoulun jälkeen Suomen toiseksi suurin. Kuopion triviaalikoulu oli toiminut vuoteen 1844 asti hienossa C.L.Engelin piirtämässä koulutalossa, mutta lukio sai kyseisenä vuonna talon haltuunsa ja yläalkeiskoulu joutui muuttamaan pois. Se toimi myöhemmän Teollisuuskoulun

Oppilasmatriikin Laji	Läsnäkäynnin Nimi	Synty- päivä	Peräisin & Wäpöportti
1298 1852	Poyhonen Johan	18 ²⁶ / ₉ 31 Suonenjoki	Bondea Johan Poyhonen ollt desst. Gustaf Alvar Lij Laitinen i Suonenjoki
1.299 Enkelt. ja. dren. i klu. stalf Pivola 1.300	Fellman Carl Jakob	18 ²¹ / ₉ 36 Lappajärvi	Frortia & Kyrköjärven Jant Salmann och desst. Fru Helena Augusta Tammestjärven i Lappajärvi.
	Fellman August. Alrik	18 ¹⁶ / ₉ 39 Lappajärvi	De. De.
1.301	Fellman Tomak Nils	18 ¹⁰ / ₉ 41 Lappajärvi	De. De.

Fellmanin pojat kävivät koulua Kuopiossa. Jaakko Fellman vei kolme vanhinta poikaansa Kuopion yläalkeiskouluun syksyllä 1852. Sivu koulun oppilasmatriikkelista. JoMA.

talon ja sen jälkeen Vahtivuoren koulun paikalla kaupungin rakennuttamassa puutalossa, joka on purettu. J.V. Snellmanin ja Fellmanin poikien aikaista koulutaloa ei ole enää nähtävissä. (Hanho 1955,80-85 Hannikainen 1922,31)

Opetussuunnitelma noudatti vuoden 1843 koulujärjestystä, jonka erikoisuutena oli se, että oppilaiden oli jo yläalkeiskoulun

3. ja 4. luokalla valittava, tulisivatko he lukiossa opiskelemaan opillisella linjalla, kuulumaan “oppineeseen säätyyn, Lärståndet” vai opiskelisivatko he siviililinjalla. Opillinen linja, Lärda Afdelningen käsitti oppiaineina latinaa, hebreaa ja kreikkaa ja tähtäsi muun muassa pappien koulutukseen sekä siviililinja, Civil Afdelningen matematiikkaa ja luonnontieteitä oppiaineina.

The image shows a handwritten page from a student register (JoMA). The page is numbered '86' in the top right corner. It contains a table with columns for 'Nimi' (Name), 'Sisällyttö' (Admission), and 'Luokka' (Class). The entries are as follows:

Nimi	Sisällyttö	Luokka
I	1825	IV
II	1825	IV
III	1825	IV
IV	1825	IV
V	1825	IV
VI	1825	IV
VII	1825	IV
VIII	1825	IV
IX	1825	IV
X	1825	IV
XI	1825	IV
XII	1825	IV
XIII	1825	IV
XIV	1825	IV
XV	1825	IV
XVI	1825	IV
XVII	1825	IV
XVIII	1825	IV
XIX	1825	IV
XX	1825	IV
XXI	1825	IV
XXII	1825	IV
XXIII	1825	IV
XXIV	1825	IV
XXV	1825	IV
XXVI	1825	IV
XXVII	1825	IV
XXVIII	1825	IV
XXIX	1825	IV
XXX	1825	IV

Koulunkäynti kesti vain pari vuotta. Vanhempi velki Karl Jakob ja August lähtivät Helsinkiin syksyllä 1854. Augustin sotilaskoulutus alkoi. Sivu koulun oppilasmatrikkelista. JoMA.

Syksyllä 1852 Kuopion yläalkeiskouluun otettiin kaikkiaan 28 oppilasta. Oli yleistä, että pojat aloittivat koulussa suoraan 3. tai 4. luokalla. Ensimmäisellä luokalla aloittaneista suuri osa keskeytti koulunkäynnin yhteen vuoteen. Yläalkeiskoulussa oli neljä luokkaa, joista viimeinen, 4. luokka oli kaksivuotinen. Karl, joka oli 16-vuotias rippikoulun käynyt nuorukainen, kirjattiin 4. luokalle ja nuoremmat veljet, August 13-vuotias ja Isak 11-vuotias, 3. luokalle. He aloittivat opillisella linjalla. Koko

Suomessa siviililinjan valinta jäi vähäiseksi. Linjalta toiselle siirtyminen oli helpointa opilliselta linjalta käsin. Kuopion yläalkeiskoulun matrikkelin mukaan kokonaan siviililinjalla opiskelevien poikien määrä oli vain muutama poika. Yli puolet syksyllä 1852 kouluun kirjoittautuneista oli pappien ja virkamiesten poikia ja lähes kaikki äidinkieleltään ruotsinkielisiä, olihan opetuskieli ruotsi. Joukossa oli kaksi suomenkielistä talollisen poikaa, Christer Karhunen Pielavedeltä ja Johan Pöyhönen Suonenjoelta. Jälkimmäisen oppilastiedot on sattumalta kirjattu samalle sivulle Fellmanin poikien kanssa. Johan oli syntynyt samana vuonna kuin August, mutta aloitti 1. luokalla. Hän edistyi sitten tasaisesti ja päästettiin lukioon keväällä 1857, 18-vuotiaana. Pohjaopinnoista kerrotaan Johanin saaneen yksityisopetusta. Sama maininta oli myös Fellmanin pojilla. Suomenkieliselle pojalle koulunkäynti tuotti enemmän työtä kuin ruotsinkielisille. Toisaalta virkamiesten poikien sanotaan olleen sekä ruotsia että suomea taitavia. Erikoista oli se, että ruotsin kieltä ei opetettu lainkaan. (JoMA Kuopion lyseon arkisto, matrikkeli 1816-1866)

Ensimmäisen kouluvuoden Karl oli neljännellä luokalla ja koulun arvostelukirjasta käy selville, että hän opiskeli latinan ja kreikan lisäksi hebreaa. Ilmeisesti toisen kouluvuoden alussa on matrikkeliin lisätty kaikille kolmelle pojalle merkintä: "Isän toivomuksen mukaan Puolisiviili". Hebrean opinnoista he saivat vapautuksen, mutta kieliä jäi vielä latinan ja kreikan lisäksi saksa, suomi ja venäjä sekä Augustilla ja Isakilla ranskakin. Papinura oli kuitenkin poissuljettu. Kaikki pojat olivat nyt 4. luokalla. (JoMA Kuopion yläalkeiskoulun matrikkeli 1816-)

Vuosi kului nopeasti. Syksyllä 1854 ei koulunkäynti jatkunutkaan samaan tapaan, vaan Karl ja August muuttivat suunnitelmia. Matrikkeli kertoo Karlista koruttomasti: "Syslukukauden 1854 alussa jäi pois ja sai isän toivomuksesta erotodistuksen jatkaakseen opintojaan Helsingissä". Matrikkeliin on myöhemmin lisätty hänen kohdalleen "junkkare".

Oliko hänkin ensin aikeissa ruveta junkkariksi? Augustille on kirjattu samoin: “Jäi pois 1854 alussa ja sai isän toivomuksesta erotodistuksen mennäkseen sotaväkeen, vid militären”. Helsinkiin muuttavat pojat olivat Karl pian 18-vuotias ja August 15 vuotta. Isak jatkoi Kuopiossa ja suoritti yläalkeiskoulun kolmessa vuodessa. Hänet siirrettiin lukioon vuoden kuluttua 24.8.1855, juuri ennen kuin hän täytti 14 vuotta. Arvosanoista päätellen koulunkäynti oli hänelle helppoa. August oli voimistelussa muita selvästi parempi ja vain hänellä oli arvosana laulussa. Viitteitä tulevasta kehityksestä pilkisteli näkyviin.

Oolannin sota muuttaa monia suunnitelmia

Augustin yllättävä päätös jättää koulunkäynti kesken ja lähteä junkkarikouluun Helsinkiin liittyi ajankohdan haasteellisiin tapahtumiin. Itämainen sota oli alkanut Venäjän sodanjulistuksella Turkille syksyllä 1853. Sota oli vielä kaukana. Muodollisesti kiistaa käytiin Pyhän maan omistuksesta. Sinopen voiton jälkeen mielialat olivat korkealla Suomen suuriruhtinaanmaassa ja keisari Nikolai lähetti “rakastetuille uskollisille alamaisilleen” armollisia julistuksia, jotka luettiin kaikissa kirkkoissa yhtä hyvin Lappajärvellä kuin Kuopiossakin. Kevättalvella 1854 oli täysi sotavalmistelu päällä. Vt. kenraalikuvernööri Rokassovski yhdessä senaatin kanssa huolehti turvaan valtion omaisuutta pois Helsingistä. Jännitys täytti ilman, kun odotettiin meren jääpeitteen sulamista ja purjehduskauden alkua. (Turpeinen 2003,12- Hirn 1956,7-)

Kansa kokoontui kirkkoon ja kirkonmäelle kuulemaan kuulutuksia ja myös kertomuksia sotatapahtumista. Suometar jakoi tarkkoja kuvauksia suuriruhtinas ja suuramiraali Konstantinin vierailusta ja tarkastusmatkasta Viaporiin. Ja taas kerran ylioppilaat lauloivat Maamme-laulua. Kevään koittaessa 1854 Helsingistä tuli sotaleiri. Merelle ilmestyi liittoutuneiden

---

siipirataslaivoja ja tykkiveneitä. Sota oli nyt Oolannin sota ja tullut lähelle. Toukokuussa englantilainen amiraali sir Charles Napier ja ranskalainen Parseval Deschênes saapuivat laivastoineen Itämerelle. “Peljästyneellä sydämellä” odotettiin tulevaa ja kuitenkin Helsingin seuraelämä vilkastui entisestään. Kesällä alkoivat hyökkäykset Pohjanmaan rannikolla ja Bomarsundin linnoitus Ahvenanmaalla pommitettiin hajalle elokuun lopulla.

Tiedot sotavalmisteluista ja ensimmäisistä taisteluista kantautuivat Kuopioonkin. Varmaan poikien ajatukset pyrkivät pois luokkahuoneista, sillä yläalkeiskoulun arvostelukirjaan on kirjattu muutama mielenkiintoinen muistutus. Toisen koulunkäyntivuoden syksyllä 1853, kun kaikki pojat olivat 4. luokalla, on Augustin ja Isakin kohdalle kirjoitettu huomautukseen: “ant. för ouppmärksamhet o. Försumlighet” eli merkintä tarkkaamattomuudesta ja huolimattomuudesta. August on saanut saman merkinnän vielä kevätlukukaudella 1854. Karlilla ei merkintöjä ollut. Muutoin poikien käytös- ja huolellisuusnumerot olivat kohdallaan. Olivatkohan Augustin ajatukset lennelleet tilapäisesti kauas ja korkealle? (JoMA Kuopion lyseon arkisto, arvostelukirja 1844-1862 höst53 vår54)

Fellman-suku seurasi tarkasti ja kauhuissaan liittoutuneiden laivaston liikkeitä Perämerellä kesällä 1854, sillä Fellmanija asui rannikolla Raahessa, Oulussa ja Kemissä laivanvarustajina, kauppiaina ja raatimiehinä. Oli kysymys elämästä ja elinkeinoista. Raahessa asuivat veljekset Johan ja Baltzar Fellman, Johan oli laivanvarustaja ja Baltzar kauppias. Heidän isoisänsä, saksalainen kauppias Baltzar Freitag oli purjehtinut Raahen 1700-luvun puolivälissä, rikastunut ja kohonnut raatimieheksi. Hänelle tuli kauppa-apulaiseksi Johan Fellman, nai Freitagin tyttären Marian ja kohosi laivanvarustajaksi. Heidän poikansa Johan (1781-1870) ja Baltzar (1789-1862) jatkoivat menestyksekkäästi liiketoimintaa. Johan oli käynyt Hullissa kauppakoulua sekä suorittanut Tukholmassa perämiehen ja

kauppalaivurin tutkinnot 1800-luvun alussa ja asettunut sitten Raahen laivaporvariksi. Johan hoiti ulkomaansuhteet ja Baltzar puheliaana kaupanteon. Yhdessä veljekset omistivat vuonna 1852 kahdeksan suurempaa ja kaksi pienempää alusta. (Sarkkinen 2005,96-)

Kesällä 1854 englantilaiset mellastivat Perämeren rannikolla amiraali Plumridgen johdolla ja polttivat Raahessa lähes kaikki Fellmanin laivayhtiön laivat. Aineellinen menetys oli suuri. Vain yksi laiva Cadizin satamassa säilyi ja pari laivaa oli saatu kiireessä myydyksi. Tervahovien poltto Raahessa ja Oulussa herätti ankaraa suuttumusta. Tieto kovasta kohtalosta levisi suvun piirissä ja saavutti Lappajärven pappilan, missä August valmistautui koulunvaihtoon. Mutta elämä jatkui ja koulutuskin sai osansa. Veljekset olivat poikamiehiä ja perillisten puutteessa Johan lahjoitti vuonna 1863 75 000 hopearuplaa Raahen Porvari- ja Kauppakoulun perustamista varten sekä Baltzarin perinnön. Koulu perustettiin 1882 ja se toimii vieläkin, suomenkieliseksi muutettuna. Fellman-suvun porvarihaaralla oli varallisuutta ja koulutushalukkuutta.

Upseerikoulutusta Suomessa ja Venäjällä

Suomi siirtyi autonomian alkaessa Ruotsin kuningaskunnasta osaksi keisarillista Venäjää ja sai sen osana erioikeuksia myös sotilasasioissa. Suomi sai säilyttää omia sotajoukkoja, kuten keisarikunnassa muuallakin esimerkiksi kalmukeilla ja kasakoilla oli kansallisuuden perusteella. Mutta samalla Venäjän armeijan joukkoja sijoitettiin Suomeen osana imperiumin järjestelmää.

Suomalaiset ruotuväkijoukot jatkoivat toimintaansa Suomen senaatin kustantamina ja johdossa oli suomalaissyntyinen kenraali. Monien erilaisten suunnitelmien jälkeen suomalaiset joukot hajotettiin taloudellisista syistä vuonna 1830. Jäljelle jäivät meriekipaasi ja opetuspataljoona, joka sai 1829 Tsarskoje

---

Selossa paraatinäytöksessä keisari Nikolailta tunnustusta:” Tässä on minun henkivartiokaartini!”. Näin syntyi Keisarillisen Henkivartiokaartin Suomalainen Tarkka-ampujapataljoona eli Suomen kaarti. Meriekipaasin ja Suomen kaartin lisäksi kolmas suomalainen sotilaskouluttaja oli Keisarillinen Suomen Kadettikoulu Haminassa. Kadettikoulu jatkoi Haapaniemen perinteitä vuodesta 1812 ja sinne otettiin vain suomalaisia aateliston ja upseerien poikia. Venäläisiä joukko-osastoja, Finlianskie – joukkoja oli Suomessa kasarmeissa monilla paikkakunnilla esimerkiksi Petrovskii jalkaväkijoukot Helsingissä ja Suomenlinnassa. (Luntinen 1997,68-)

Suomessa vallitsi Nikolai I:n aikana uskollisuuden ilmapiiri, vaikka Puolan kapinointi sai aikaan sääntöjen tiukennusta. Kun Itämainen sota alkoi, tilanne sähköisti mielialat suuriruhtinaanmaassa. Lähes unohtuneet suomalaiset ruotuväkijoukot päätettiin herättää henkiin keisarin julistuksella kesällä 1854 ja kuusi pataljoonaa saatiin toimintaan ennen sodan loppua. Niiden sijoituspaikat olivat Turku, Vaasa, Oulu, Kuopio, Mikkeli ja Hämeenlinna sekä vielä kolme komppaniaa myöhemmin, Pori, Porvoo ja Lappeenranta. Vastuullinen henkilö Suomessa oli kenraalikuvernööri Berg.

Missä vaiheessa August päätti ruveta sotilaaksi ja hänen tavoitteekseen alkoi hahmottua pääsy suomalaiseen Oulun pataljoonaan, ei ole käynyt selville. Mutta varmaan motivaatiota lisäsi tieto suomalaisten omista pataljoonista kesällä 1854, juuri ennen kuin hän lopetti koulunkäynnin Kuopiossa. Hänen isoisänsä Carl Gustaf Tawaststjerna oli käynyt kadettikoulua. Jos isoisällä olisi ollut poika, olisi tästä mitä ilmeisimmin voitu kouluttaa myös upseeri. Mutta perheessä oli vain yksi tytär, Helena Augustina, josta tuli ruustinna Fellman, viiden pojan äiti. Säilyneistä kirjeistä päätellen äidin ja Augustin suhde oli läheinen ja äiti-Augustina tuki poikansa uraa monin tavoin. Augustilla ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta päästä kadettikouluun, jonne vaadittiin aatelininen syntyperä. Mahdolliseksi

koulutuspaikaksi jäi Helsingin junkkarikoulu, venäläinen sotakoulu.

Englantilainen sotahistorioitsija J.E.O. Screen puolusti väitöskirjaansa Lontoon yliopistossa vuonna 1976 aiheenaan “The Entry of Finnish Officers into Russian Military Service 1809-1917.” Tutkimus antaa kuvan niistä monimutkaisista suhteista, jotka vallitsivat Venäjän, imperialistisen emämaan ja Suomen, autonomisen osan välillä upseerikoulutuksessa. Säädeltiin sitä, kuka pääsi koulutukseen, millaista koulutus oli ja miten sijoituttiin virkaan koulutuksen jälkeen. Lähtökohtana oli Venäjän lainsäädäntö, jota sovellettiin Suomeen. Vaikeuksia syntyi heti johtuen yhteiskuntarakenteiden eroista, sotalaitoksen erilaisesta historiasta ja erilaisista puolustuksellisista näkemyksistä. (Screen 1976)

Upseerikoulutukseen saattoi Venäjällä päästä vapaaehtoisena. Tämä oikeus oli vuodesta 1818 koskenut myös Suomen luterilaisten pappien poikia. Heidän täytyi palvella neljä vuotta ilman valtakirjaa ennen kuin heidät voitiin korottaa upseeriksi. Oikeudet uudistettiin 5.7.1854 ja pappien pojat luettiin kuuluviksi vapaaehtoisten ensimmäiseen luokkaan, jonka täytyi palvella neljä vuotta ennen ylennystä upseeriksi. Pappien pojat oli helposti määriteltävä ryhmä upseeriksi aikovia.

Toisin oli muiden ei-aatelisten pyrkijöiden laita. Aateliston ulkopuoleltakin haluttiin joillekin nuorille miehille suoda mahdollisuus kohota upseeriksi. Venäjällä yhteiskunnan hierarkia-erot olivat suuret ja luokittelunimikkeillä *odnodvortsy* tai *meshchane* tarkoitettiin pikkuporvareita, joilla ei ollut koulutusta. Suomessa erot olivat pienempiä ja oli paljon niitä, jotka eivät kuuluneet aatelistoon, mutta olivat koulutettuja, oli tutkijoita, tehtailijoita jne. Kun Venäjän säädöksiä käännettiin Suomen senaatissa ruotsiksi, venäjän kielen ei-aatelin *raznochintsy* kääntyi muotoon *ofrälse stånden*, mikä koko aatelin ulkopuolelle jäävän väen lisäksi saattoi merkitä kolmea aatelitonta säätyä eli papistoa, porvaristoa ja talonpoikia.

Vuosien 1854 ja 1855 muistioissa puhutaan Suomen kaupunkien asukkaista, jotka nauttivat säätynsä mukaisia oikeuksia kuten esimerkiksi apteekkarit ja farmaseutit. Törmättiin Suomen ja Venäjän koulutuseroihin. Eräät katsoivat, että luokittelulla haluttiin vaikeuttaa suomalaisten liittyminen suomalaisiin joukkoihin. Alexander Armfelt puhui vaikeuksista täyttää ruotuväkijoukkoja. Suomen lait olivat erilaisia kuin Venäjän.

Kun sitten upseerikoulutus oli käyty, saattoi vaikeudeksi muodostua viran saanti. Niin sanotut Port épée junkkarit olivat läpäisseet tutkinnon upseerin nimitystä varten, mutta odottivat vakanssia tai palveluksen täydentämistä omassa arvoluokassaan. Luokituksessa vuodelta 1860 oli luokat 1.-14. ja Stabs Kapten oli sijalla 10. Suomalaiset voivat päästä ruotuväkijoukkoihin osaamatta venäjää, mutta armeijassa piti vielä jatkaa opiskelua. Ylennys edellytti siirtoa venäläiseen yksikköön.

Näin siis Screen käsitteli upseerikoulutuksen yleisiä vaikeuksia Suomessa. Hän kuvasi tämän jälkeen Helsingin junkkarikoulun toimintaa ja julkaisi vuonna 1987 teoksen “The Helsinki Yunker School 1846-1879”. Screenin tutkimus on kattavin Helsingin junkkarikoulusta julkaistuista.

Helsingin junkkarikoulu

J.E.O.Screenin mukaansa Helsingin junkkarikoulu oli Venäjällä varhainen esimerkki upseerikoulutuksesta paikallisella tasolla, keisarikunnan junkkareiden ja vapaaehtoisten koulutusta alettiin valtakunnallisesti säädellä 1860-luvulla. Helsingin koululla oli koko toiminnan ajan suomalainen leima johtuen koulun sijainnista ja suomalaisten kiinnostuksesta – tai sen puutteesta - sekä suomalaisten oppilaiden saamista erityisjärjestelyistä. Pieni ja vaatimaton sotilasoppilaitos suuren valtakunnan reunalla toimi 33 vuoden ajan venäläis-suomalaisten suhteiden ilmapuntarina. Venäjällä upseerien sosiaalinen tausta saattoi vapaaehtoisten palveluksen johdosta olla

myös muu kuin upseeristo, esimerkiksi papiston poikia tuli palvelukseen kruunun kustannuksella. Junkkarikouluissa yleensä pohjakoulutustaso oli alhainen, 16-vuotiaiden piti vain todistaa, että osasivat lukea ja kirjoittaa sekä taisivat venäjän kielen alkeet ja vähän aritmetiikkaa. Krimin sota 1853-56 paljasti Venäjän armeijan heikon tason ja siitä seurasi uudistuksia. Yleinen asepalvelus ulotettiin kaikkiin säätyihin vuonna 1876. Helsingin junkkarikoulu lopetettiin vuonna 1879. (Screen 1987,10- Luntinen 1997,68)

Suomessa toimi Venäjän 22. jalkaväkidivisioona Helsingin junkkarikoulun aloitusaikaan 1846. Tähän divisioonaan liitettiin uusi junkkarikoulu. Uuden sotakoulun oli tarkoitus korjata epäkohta suomalaisten nuorukaisten kielitaidossa: päästäkseen Venäjän armeijaan heidän tuli osata lukea, puhua ja kirjoittaa venäjää. Koulun perustajia olivat kenraali Manderstierna, joka komensi venäläisten joukkojen divisioona Suomessa ja kenraalikuvernööri Menshikov. Junkkarikoulu aloitti keisarin määräyksestä ja Suomen senaatin rahoittamana. Koulun oppilasmäärä oli alkuaan 60, nousi sitten ja oli 1872 noin 200 oppilasta. Alun perin opetus kesti kolme vuotta. Malli toiminnalle saatiin Venäjältä. Valmistava luokka oli suunniteltu vuonna 1849. Sille otettiin poikia, jotka olivat iältään 14 tai 15 vuotta ja liian nuoria tavallisille luokille. Venäläisten upseerien ja virkamiesten poikia otettiin myös valmistavalle luokalle. Toivottiin, että suomalaiset pojat siten oppisivat paremmin venäjää. Junkkarikouluun hakeutui oppilaita, jotka sosiaalisen taustansa puolesta eivät päässeet kadettikouluun, olivat liian vanhoja kadettikoulun oppilaiksi tai olivat epäonnistuneet kadettikoulun sisäänpääsykokeessa.

Vuonna 1854 August Fellmanin kouluaihana junkkarikoulu oli järjestetty jo uudelleen juniori- ja senioriosastoihin oppilaiden taidon mukaan. Opetussuunnitelma sisälsi yleisaineita: uskontoa, venäjän kieltä, joka sisälsi kieliopin lisäksi sotilaspalveluksessa tarpeellista kieltä, Venäjän ja maailman histori-

---

aa, aritmetiikkaa, luonnontieteitä, piirustusta, etenkin maise-
mia, etäisyyden mittausta, tasojen mittausta sekä saksan tai
ranskan kieltä. Toinen tärkeä ryhmä oppiaineita olivat monen-
laiset sotatieteet sekä voimistelu. Kaiken kaikkiaan opetus
kohdistettiin sodankäynnin sääntöihin ja käytännön toimintaan,
toisin kuin kadettikoulussa, missä opittiin taktiikkaa ja teoriaa.
(Screen & Syrjö 2003)

Junioriluokalla opetus oli ruotsinkielistä, mutta keski- ja
senioriluokilla venäjäksi. Ehkä tästä johtuen junioriluokan
jälkeen keskeyttäneiden oppilaiden määrä oli huomattava.
Avainongelma oli juuri venäjän kieli. Vain yksi kuudesosa
oppilaista sai koulun koko kurssin suoritettua ja sitten nimityk-
sen sotilasvirkaan. Oppiaineet olivat periaatteessa samoja kuin
kadettikoulussa, mutta laajuus oli vähäisempi. Junkkarikoulun
opettajajoukko oli heikompaa kuin kadettikoulussa.

Oppilaista kaksi kolmasosaa tuli Suomesta ja yli puolet oli
luterilaisia. Aiemmista opinnoista tiedetään sen verran, että
174:stä koulun aloittavasta vain 27 oli käynyt kimnaasia tai
kadettikoulua ja vain kaksi heistä oli ylioppilaita. Suurimmalla
osalla kouluun tulevista oli siis takanaan vajaita opintoja. Kun
junkkarikouluun lisättiin valmistava luokka, koulu poikkesi
kaikista muista keisarikunnan junkkarikouluista ja muuttui ka-
dettikoulun suuntaan. Suomessa ei ollut tuolloin venäläistä
oppikoulua. Venäläinen Aleksanterin lukio perustettiin vasta
1870 ja kadettikoulukin oli suljettu venäläisten upseerien ja
virkamiesten pojilta.

Kuri junkkarikoulussa oli ankara, oli paljon kieltoja ja
rangaistushuone sääntöjen rikkojille. Loppututkinnot pidettiin
joulukuussa ja välitutkinto toukokuussa. Tavallisesti kesällä
oli lyhyt tauko, mutta sotakesinä 1854 ja 1855 opetus jatkui
kesän ajan. Jälkimmäisenä kesänä August oli junkkarikoulussa.
Pojilla oli tuolloin oppitunteja aamupäivinä ja iltapäivinä,
merkinantoharjoituksia salissa ja ulkona sekä uintia meressä.

Junkkarikoulu aloitti 1846 Bulevardilla koulukäyttöön

sopimattomissa tiloissa. Muutaman vuoden kuluttua tilanne muuttui suotuisasti, kun Suomen valtio osti koululle rakennuksen kaupungin hienoimmalta asuinalueelta, Kruununhaasta vuonna 1850. Se oli rakennettu vuonna 1837 ja oli kuulunut senaattori, paroni Otto Wilhelm Klinckowströmille, joka oli kuollut kyseisenä vuonna. Liisankadun ja Liisantorin varrella asui aristokraattiperheitä, koulun naapurissa muiden muassa senaattori L.G. von Haartman ja senaattori, kreivi Kustaa Mauri Armfelt. (Screen 1987,264-)

Kaunis puinen kaksikerroksinen päärakennus oli rakennettu uusklassiseen tyyliin torin varteen, josta rinne vietti mereen ja lähellä oli Klinckowströmin kaunis puutarha. Muutostöiden vuoksi junkkarikoulu pääsi muuttamaan uusiin tiloihin syksyllä 1852. Koulua varten valmistui useita uudisrakennuksia, yhteensä yksitoista, muun muassa harjoitus- ja voimistelusalit. Koulu oli sisäoppilaitos ja oppilaille tarvittiin asuintilat ja luokkahuoneet sekä komentajalle ja henkilökunnalle tarvittavat tilat. Koulun kasvaessa uutta asuintilaa ostettiin Armfeltin rakennuksesta. Vuonna 1879 oltiin sitten tilanteessa, jolloin junkkarikoulu tuli tarpeettomaksi. Jo jonkin aikaa liberaali Helsingfors Dagblad oli arvostellut koulua liian kalliiksi. Armeija järjestettiin uudelleen. Koulun korjauskustannukset olisivat nousseet niin korkeiksi, että senaatti ei hyväksynyt niitä. Rakennukset purettiin 1882, vain pesula säilyi. Nykyään mitään rakennuksista ei ole jäljellä, mutta alueella toimivat Sotakorkeakoulu ja Sotatie-teen laitos.

Kun August syksyllä 1854 aloitti junkkarikoulussa, hänet sijoitettiin asumaan muiden poikien kanssa hienon päärakennuksen keskiosaan. Siellä olivat kuusi makuuhuonetta, noin 300 m² 80:lle junkkarille. Siellä oli myös myöhemmin kaksi pesuhuonetta, mutta Augustin aikana piti käydä pihan perällä säällä kuin säällä ja pimeälläkin. Lähellä makuuhuoneita oli huone päivystävälle upseerille. Kotipappilan ja Kuopion asumisen jälkeen muutos oli varmaan valtava. Koululla oli oma kirjasto

ja valtavan kokoinen ruokasali, peräti 100 m². Luokkahuoneet olivat toisessa kerroksessa. Rakennuksen käytävät olivat avaria ja niitä käytettiin talviaikana harjoitustiloina ja vielä ullakollakin oli lisätilaa. Pihalla pojat harjoittelivat liikuntatelineillä. Sivurakennuksissa asui työväkeä: sotilaita, puuseppiä, räätäleitä, suutareita ja seppiä. Tietenkin piti olla vielä talli ja navetta. Augustin koulunkäynti osui junkkarikoulun alkuvaiheeseen, jolloin rakennukset olivat vielä kunnossa.

August Fellmanin sotilasura

Augustin junkkarikouluajasta ei ole säilynyt paljoa tietoa. Häntä nimitettiin Fanjunkariksi kaupanteossa vuonna 1856, kun rovasti Fellman osti rautaruukin ja paperitehtaan poikiensa Karlin ja Augustin nimiin Korteesjärveltä, Lappajärven kappelista. Karl oli tuolloin opiskelija. Hän kävi lukiota ja pääsi ylioppilaaksi 1858. (Laukkonen 1966,184 Bergholm 1984,436)

Augustin sotilasura junkkarikoulun jälkeen eteni seuraavasti:

Augustin sotilasura junkkarikoulun jälkeen eteni seuraavasti:			
Helsingin junkkarikoulu 1854-1860 (?)		vänrikki	
3. suomalainen linjapataljoona	23.3.1861		Suomenlinna
9. suomalainen linjapataljoona	23.6.1861		Helsinki
Petrovskin jalkaväki (venäläinen)	29.8.1862	aliluutnantti	Suomenlinna
	24.11.1863	luutnantti	
8. Oulun ruotuväen suomalainen tarkk'ampujapataljoona	22.4.1864		Oulu
Ero kesäkuussa 1868 ruotuväen harjoituksissa		alikapteeni	
Turkin sota (?)	1878		

Augustin siirtyminen koulutuksesta työelämään merkitsi 21-vuotiaalle nuorukaiselle vahvaa kokemusta. Junkkarikoulu oli ollut sisäoppilaitos, mutta armeijassa hän vastasi itse

elämisestään. Vaatetuksesta lähtien kaikki piti hankkia itse. On säilynyt Augustin kirje Suomenlinnasta syksyltä 1860. Kirje on päivätty "Sveaborg den 12 Nov.60", osoitettu "Älskade Föräldrar" ja allekirjoittaja "Eder tacksamma August". August kiittää vanhempiaan kirjeestä ja 25 ruplasta, jotka hän oli saanut "suurimmalla hädän hetkellä ollessaan hyvin epävarma ja ilman rahaa". Hän oli saanut käskyn matkustaa Suomenlinnaan, missä hänellä ei ollut yhtään tuttavaa. Hänelle ja Thómenille, joka oli ilmeisesti hänen huonetoverinsa, oli osoitettu kalustamaton huone. August jatkaa: "Minulla ei ollut yhtään rahaa ostaa edes välttämättömintä, matkalaukku oli tuolini, pöytäni, tyynyni. Mutta ravintoa ei silloin voinut ajatella ja siksi iloni oli suuri, kun sain kirjeen, sillä nyt oli ainakin ruokaa näkyvissä". (KA Fellman-suvun arkisto)

Sitten August kirjoittaa työtilanteestaan, joka näyttää vähän valoisammalta. Hän pyytää, että isä antaisi hänen odottaa joulun. Silloin hän voisi ottaa hyvällä omallatunnolla eron siinä tapauksessa, että hänet siihen mennessä on ylennetty upseeriksi. Odottaessaan hän lupaa olla unohtamatta lukemista, "...inte glömma bort boken". Tieto viittaa siihen, että August ehkä vielä valmistautui loppututkintoon, joka oli sotilasviran edellytys. Tai että hän oli odottamassa vakanssin vapautumista, kuten monet siihen aikaan joutuivat tekemään. Joka tapauksessa työ oli jo alkanut ja hän sai nimityksen vänrikkinä maaliskuussa 1861. Rahaa hän vieläkin sanoo tarvitsevansa, sillä "täällä on kaikki kalliimpaa kuin itse Helsingissä". Lopuksi August kirjoittaa olevansa päivystävänä upseerina sairaalassa Suomenlinnassa ja voitavansa kirjoittaa muutaman sanan silloin tällöin, sillä aika on kovin varattua. Ankealta tuntui upseerinuran alku. Samana syksynä oli Karl Jacobin elämässä myös uusi käänne, hän aloitti apteekkiharjoittelijana 30.10.1860 apteekkari Vikbergillä Helsingissä. Augustin läheinen isovelji oli tukena kaupungissa.

Toinen Augustin lähettämä kirje seuraavalta kesältä henkii

sopeutumista ja valoisampaa tunnelmaa. Kirje on päivätty “Sveaborg, den 6 Juni 1861” ja osoitettu “Min Älskade Mamma”. Kirjeet kulkivat Karl Jacobin kautta “till Apotecet hos Calle”. Kirjeen alussa August tunnustaa, että äidin sanat koskivat, kun äiti kirjoitti: “August parka, miten hän onkaan laiskuri”. Hän vakuuttaa olevansa tulevaisuudessa ahkerampi, että ura ei ole vaarassa. Sitten hän siirtyy kuvaamaan sotilaselämäänsä. Tyytyväisenä hän kertoo tulleensa valituksi edustamaan divisiioonaa sadan miehen joukossa Pietarin matkalla. Mutta varojen puutteessa hänen oli pakko kieltäytyä. Pelkkä valituksi tuleminen oli kuitenkin kohottanut hänen itsetuntoaan.

Fellmanin perhe Saksassa 1862. Augustina ja Jakob poikineen Emsin kylpylässä. Kuvassa vasemmalta Karl Jakob, Johannes, Gustav Esaias ja Isak. Kuvasta puuttuvat Katarina ja August, joka palveli Suomenlinnassa. Sarkkinen, Karl Jakob ja Maria Fellmanin jälkeläiset.

Nuori Abraham August Fellman. August Fellman sai luutnantin arvon vuonna 1863 ja alikapteeniksi hänet ylennettiin 1868. Lahden kaupunginmuseon kuva-arkisto.

Vahtitehtäviä oli tarjolla nuorille upseereille. August oli ollut muiden mukana vahtimassa “alhaisista ylhäisiin”, vieläpä kreivi Bergiä. Kenraalikuvernööri oli kätellyt häntä, onnitellut heitä sydämellisesti ja toivonut näkevänsä heillä lisää tähtiä.

Sitten Berg oli kertonut tarinoita omilta vänrikkiajoiltaan. Augustin kuvaus viestii kotiutumisen ja optimistisesta tunnelmasta. Kreivi Bergin toiminta Suomessa sitä vastoin päättyi muutaman kuukauden kuluttua syksyllä 1861. Hänen oli pakko anoa eroa, hänet siirrettiin Puolaan, missä hän ankarin ottein kukisti kapinan 1863.

Äidilleen August kertoi yhteisistä tuttavista, kirjeenvaihdossa välitettiin tietoja puolin ja toisin. Suomenlinnassa vieraili “Pappa Vendt”, Oolannin sodan aikainen kenraalimajuri A.J. von Wendt, jolla oli ollut koko Vaasaan sijoitettu osasto komennossaan. Hän oli kohonnut sankariksi Halkokarin puolustajana. August kertoi : “Wendt sanoi täällä vierailullaan upseerien esittelyssä: Jaa, Fellman, me olemme vanhoja tuttuja. Ja sitten päällikölle: Onnittelen, että olette saaneet näin hyvän upseerin pataljoonaanne!” August välitti kirjeessä myös tiedon, että eversti Klingstet oli pyytänyt häntä pataljoonaansa ja että hänet siirretään kaupunkiin Klingstetin 9. pataljoonaan seuraavalla viikolla. Suomenlinna-ajan Fellman palasi kesällä 1862 palvelemaan Petrovskin jalkaväkeen, missä hän kohosi aliluutnantiksi ja luutnantiksi. Siirron Oulun pataljoonaan hän sai vihdoin keväällä 1864. (Turpeinen 2003,78-79)

Nuoren upseerin elämä oli värikästä. Hänen tovereitaan olivat Thomé ja Porthan. Yhteyttä Lappajärvelle hän piti kirjeitse ja lähetti äidin kautta viestejä isälle. Kirjeiden joukossa on säilynyt kaksi päiväämätöntä budjettilaskelmaa Augustin menoista ja tuloista. Ruplien ja kopeekkojen tarkkuudella hän tekee tiliä tarvitsemistaan upseerin varusteista univormusta kenkiin ja pistoolikoteloon. Kummankin laskelman mukaan rahaa ovat lähettäneet isä ja Isak, toisessa lisäksi mainitaan “Calle” ja “Brahestad”. Vapaa-ajan puolelle pääsemme kur

Mamma

Samtidigt vill för mamma meddelas
 min nödvändigaste behöf vara en par uniform
 en flåk uniform, och en ränset, yarens ykulle på
 behöfva ämnar en 80 a 90 russel, ty utan dessa förs kan
 jag ej göra vara om jag ykulle vara liten en andra
 mamma är god och kärlek pappa att skänka bjerta tur att
 snart skriva till pappa samt tackar honom a mina vagnar
 D. Minne utgifter Ye dan jag för uniform a resor
 en uniform a en en jag ejer, 45 Resan hem från till
 en yommar paketet 35 Cerna 15
 tre par flöjlar, och ett par gulost 20 Summa 201
 en onöjsa med cucard 3 Sedan har jag varit på
 en vit uniform 12 Teater en par gånger och på
 tre par vita benkläder 9 bae samt på teater i
 Pistolhölster 2 25 liten husgeråd jag er mina
 Ätt Örhör 1 50 erhållit har jag
 Patronköt 1 25 utaf pappa 54
 Lerdpar handskar a 1-25 7 50 utaf Calle 100
 Parad Rivar 13 utaf i sin 25
 en väst 2 50 från P: Fred 30
 en väst yhorp 1 50
 en ätt Tabet 1 50
 mitt uppkäuf till öfver 30
 180-50

200
 Sades har jag för
 stort andigt mycket

Nuoren upseerin budjetti. August piti kirjaa menoistaan ja tuloistaan, päiväämätön muistiinpano kirjeiden joukossa 1860-luvun alusta. K.A.Fellman -suvun kokoelma.

kistamaan selityksen myötä: “Sitten olen ollut teatterissa pari kertaa ja tanssiaisissa sekä “Loteri Soirén”, arpajaisillassa sekä ostanut taloustavaroita ym.”. Mahtoiko August teatterissa tai tanssiaisissa tavata Ida Klärichin, tulevan vaimonsa? Helsingin säätyläiset seurustelivat vilkkaasti keskenään. Varallisuus näytteli heille tärkeämpää osaa kuin syntyperä ja nuorilla upseereilla oli huvittelunhalua. Ida oli syntynyt Helsingissä vuonna 1847 varakkaan, Saksasta muuttaneen tupakkatehtailija ja –kauppias Andreas Klärichin tyttärenä. Hän sai parhaan mahdollisen kasvatuksen, kun hän kävi Svenska Fruntimmersskolanin 1858-1863. Helsingiläiset kauppiaat olivat aktiivinen porvariston ryhmä kouluttamaan tyttäriään laajimman koulutuksen tarjoavassa viisivuotisessa tyttökoulussa. Valtiopäivien kokoontuessa pitkän tauon jälkeen juhlittiin Helsingissä loisteliaasti. Juhlijoiden joukossa olivat varmasti Ida ja Augustkin. Ainakin he tutustuivat Augustin Helsingissä palvelun aikana, sillä August sai siirron Oulun pataljoonaan 1864 ja heidät vihittiin vuonna 1866.

August suunnitteli tulevaisuutta ja osti isältään kaksi Lillisin tilaa 1864 ja vielä yhden talon 1866. Nuorelle vaimolle, 19-vuotiaalle Idalle muutto Kortesjärvelle oli dramaattinen kokemus, siirtyminen tapahtumien keskipisteestä syrjäiselle maa-seudulle, hankalien kulkuyhteyksien taakse. Siksi Augustin ero upseerin virasta ja muutto Lahteen toi nuoren perheen takaisin etelään. August säilytti sotilaallisen imagonsa koko loppuiän. Kapteenin arvo oli hänelle tärkeä ja voitti hovineuvoksenkin. Hän oli vaativa patruuna, kuin sotilas ikään ja puolusti isänmaataan monin eri tavoin muun muassa valtiopäivillä, passiivisen vastarinnan riveissä ja maasta karkotettuna. Täyttäessään 60 vuotta 1899 August Fellman venäläistämisaajan puristuksessa pukeutui vanhaan upseerin pukuunsa, oli yhä solakka ja hyvinvoiva. Kun hän vuonna 1912 kuoli, hautajaiset olivat vaikuttavat. Lukuisten seppeleiden joukossa oli yksi “Junkkarikoulun tovereilta”. (Hakaste 2010,4-8)

Alkuaan pappissäätöiset ja myös porvarissäätöön siirtyneet Fellman-suvun jäsenet sopeutuivat 1800-luvulla uuteen säätyläisasemaansa. Jacob Fellmanin pojista kaksi vanhinta, Karl Jacob ja Ahraham August loivat koulutuksen avulla rinnakkaiset elämänurat. Augustin upseerikoulutus kantoi ammattina vain lyhyen ajan, Turkin sodan jälkeen hän oli lopullisesti vapautettu palveluksesta ja tuolloin hän oli jo asettunut Lahteen säätyläismaanviljelijän ja tehtailijan rooliin. Karl Jacob pyrki harjoittelun ja työjaksojen avulla apteekki-alalle. Hän harjoitteli apteekkari Elfsbergilla Hämeenlinnassa ja työskenteli useita vuosia Borgemanin apteekissa Pietarissa. Farmaseutin tutkinnon Karl Jacob suoritti 1863 ja proviisorin tutkinnon 1868. Hän saavutti päämääränsä vuonna 1869, kun hän sai apteekki-oikeudet Pudasjärvelle ja nimityksen apteekkariksi. Isä-Jacob oli ostanut vaikeuksissa kamppailevan Nybyn lasitehtaan ja rälssitilan Iin Olhavasta, Oulun pohjoispuolelta, suvun vanhalta vaikutusalueelta. Kun ei Lappajärveltä pystynyt sitä hoitamaan, niin vanha rovasti pyysi avuksi poikansa Karl Jacobin. Taas kerran vanhin ja uskollinen veljeksistä toimi vastuullisesti, jätti apteekkarin työn ennen aloitusta ja ryhtyi säätyläismaanviljelijäksi ja lasitehtaan hoitajaksi. Tehtaan ja tilan hän osti isältään 1873. Karl Jacob solmi avioliiton Maria Fellmanin kanssa 1869. Heillä oli yhteensä kolmetoista lasta. Sekä Karl Jacob että August Fellman toimivat suvun entisten mallien mukaan, tosin ilman pappisuran velvoitetta. Karl Jacob kuoli 1890. Augustin elämään vaikuttivat oikeastaan kaikki valtiopäiväsäädöt: hänen isänsä oli papistoa, äitinsä aatelistoa, vaimonsa porvaristoa ja itse hän valitsi valtiopäivämiehen urallaan talonpoikaissäädyn edustajan tehtävät! (Sarkkinen 2003,6-)

Isak Fellman osoitti lukuhaluja varhain, Kuopion yläalkeiskoulun jälkeen hän jatkoi suoraan lukioon ja pääsi

---

ylioppilaaksi 18-vuotiaana vuonna 1859. Isak jatkoi isänsä jälkiä. Yliopisto-opinnot Helsingissä alkoivat kasvitieteestä. Hän teki tutkimus- ja kasvienkeruumatkoja Lappiin opiskeluaikana 1861-63. Fys.mat.kandidaatin tutkinto valmistui 1862 ja maisterin 1864. Mutta sitten mieli muuttui ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen veti puoleensa. Isak opiskeli lakitiedettä ja valmistui molempien oikeuksien kandidaatiksi 1871. Hän aloitti suvussa lakimiessuuntauksen ja nousevan säätykierron. Virkauralla hän kohosi eri tehtäviin senaatissa, senaattorin nimityksen hän sai 1887. Hän oli myös Kemin kaupungin edustajana valtiopäivillä vuonna 1888. Venäläistämiskauden vaikeuksien kasvaessa Isak Fellman erosi senaatista ja hoiti viimeisenä tehtävänä Vaasan hovioikeuden presidentin virkaa. Hän suoritti sitten suurtehtävän, kokosi ja julkaisi isänsä Jacob Fellmanin Lapin muistiinpanot neliosaisena, 2000-sivuisena teoksena ”Anteckningar Under Min Vistelse I Lappmarken” sekä julkaisi itse kokoamansa laajan Lappia koskevan aineiston. Isak Fellman sai aatelisarvon 1902 tunnustuksena tehdystä työstä isänmaan hyväksi. Puoliso oli porvarissäätyinen Julia Revell Vaasasta.

Gustav Esaiaksen koulunkäynti ei edennyt yhtä ripeästi kuin kaksi vuotta vanhemman Isakin. Ylioppilaaksi hän suoriutui 1865 ja sitten tavoitteeksi selkiytyi lakitiede, jonka tutkinto valmistui 1872. Kaksi vuotta vanhemman Isak-veljen esimerkki vaikutti monella tavoin. Gustav Esaias toimi kuvernöörinä Vaasan ja Oulun lääneissä sekä senaatin jäsenenä. Veljensä tapaan aateloitiin 1904. Puoliso Tuttu Charlotta Stjernvall Hämeenlinnasta oli aatelissukua. Fellmanin veljessarjan nuorin, Johannes toimi ensin lääninkonttoristina Vaasassa ja sen jälkeen Piikkiön ja Kaarinan nimismiehenä. Hän ei ehtinyt avioitua ennen varhaista kuolemaansa 1882.

Kun Jacob Fellmanin pojat Karl Jacob, August, Isak ja Gustav Esaias miettivät omien lastensa koulutusta, oli oppikoulunkäynti jo yleistynyt ja koulujen määrä maassamme kasvanut. Kansakoulu oli talonpoikien ja ei-säätyläisten koulu,

Stabkapten Fellman 60 år 1899. August Fellman täytti 60 vuotta 16.9.1899. Kuvassa Lahden Kartanon uuden päärakennuksen portailla sotilaspuvussaan. Sarkkinen, Fellmanit - Pappeja ja merenkulkijoita pohjolassa.

joka ei tullut kysymykseen. Ruotsinkielinen säätyläistö maaseudulla turvautui vanhaan tapaan kotiopetukseen alkuopetuksena ja sen jälkeen tarpeen mukaan oppikouluun.

Mielenkiintoinen esimerkki omaperäisestä ratkaisusta oli

Karl Jacob Fellmanin suurperheen koulutus Nybyssä, Iin Olhavassa. Perheen kahdentoista lapsen koulutus järjestettiin siten, että 1881-1889 Nybyssä toimi kotiopettajatar, heitä oli kaikkiaan viisi nuorta, oppinutta naista, fröökynää.

Vuonna 1881 Lovisa-tytär, vanhin lapsista oli 10-vuotias. Vuonna 1889 kotikoulua käyneitä tyttäriä oli jo niin monta, että siirryttiin järjestelmään, jossa sisarukset vuoron perään pitivät koulua toisilleen. Isä Karl Jacob kuoli vuonna 1890. Kotikoulu jatkoi aina vuoteen 1899, jolloin kuopus, Gustaf oli 11-vuotias. Opettajina toimivat tyttäret Helena, Frida, Isa, Maria, Asta ja Fiffan. Leimaa-antavaa oli ruotsinkieli ja säätyläistavat. Kotikoulun jälkeen lapset jatkoivat koulua Oulussa suoraan 3. tai 4. luokalla. Tyttöjen koulu oli Svenska Flickskolan. Karl August kävi Svenska Reallyceumia ja sen jälkeen Evon metsäopiston. Naimattomista tyttäristä kaksi, Helena ja Asta, toimivat myöhemmin opettajina, Fredrikasta tuli proviisori ja Annasta Postmästarinna.

Jacob Fellmanin poikien koulutusratkaisut omille lapsilleen poikkesivat toisistaan ja riippuivat suurella määrällä perheen asuinpaikasta. Helpointa koulun valinta oli Isakin ja Gustaf Esaiaksen pojille Helsingissä, missä mahdollisuuksia oli paljon ja koulumatka ei ollut esteenä. Myös August järjesti Lahdesta käsin lastensa oppikoulun käynnin Helsinkiin ja vuokrasi sieltä huoneiston.

Junalla kulkeminen oli uusi ja helppo tapa tehdä koulumatkaa. Ja perustana oli varallisuus, ei ollut puutetta rahasta. Karl Jacob pohjoisessa ratkaisi koulutusongelmat omalla tavallaan ja hänen tyttärensä jatkoivat pedagogista linjaa, vaikka koulumatkat olivat rasittavia ennen rautatien tuloa.

Yhteistä oli koulutuksen arvostus ja säätyläisnäkökulma. Kehitys jatkui seuraavissa sukupolvissa eri puolilla Suomea. Suuri osa sukuhaaroista säilytti myös ruotsinkielen.

Lähteet

Arkistolähteet

Kansallisarkisto Helsinki KA Fellman-suvun kokoelma,
Kotelo 4, Helena Augustina Fellmanille tulleet kirjeet

Joensuun maakunta-arkisto Joensuu JoMa

Kuopion triviaalikoulun arkisto, Kuopion yläalkeiskoulun
matrikkeli 1816- 1 Bb:2

Kuopion lyseon arkisto, Arvostelukirja 1844-1862

Kuopion lyseon arkisto, Årsexamen Protokoll 1845-1872 II
Be:1

Kirjallisuus

Ahvenainen, Jorma 1970 Rovaniemen kaupungin historia II
1632-1960. Kuopio

Bergholm, Axel 1984 Sukukirja I. Suomen aatelittomia
sukuja. (näköispainos) Jyväskylä

Hakaste, Saara 1998 Jaakko Fellman – lapinpappi ja saame-
laisten opettaja. Suomen Koulu historiallisen Seuran vuosikirja
1998, Suomalaisia kasvattajia. Helsinki

Hakaste, Saara 2006 Kartanon kapteeni Abraham August
Fellman ja hänen sukunsa. Hollolan kotiseutukirja XX, “Ei se
tahtia haittaa, eikä vauhtia vähennä”. Lahti

Hakaste, Saara 2010 Kartanon Kapteeni Abraham August
Fellman Hollolan Lahdesta. Hollolan Lahti 1/2010. Lahti

Hanho, J.T. 1955 Suomen oppikoululaitoksen historia II
1809-1872. Porvoo

Hannikainen, O. 1922 Kuopion lyseo 1872-1922. Helsinki

Hirn, Marta 1956 Oolannin sota 1854-1855. Porvoo

Itkonen, Tuomo 1977 Nuori Jaakko Fellman ja hänen ystä-
vänsä Carl Gustaf Mannerheim. Tornio

Kähkönen, Esko 1982 Kansanopetus Suomen Lapissa ennen
kansakoulua. Rovaniemi

-
- Laukkonen, Ilmari 1966 Korttesjärven historia. Seinäjoki
- Luntinen, Pertti 1997 The Imperial Russian Army and Navy in Finland 1808-1918. *Studia Historica* 56. Helsinki
- Rytkönen, Raili 1990 Kemijärven historia I, noin vuoteen 1870. Hämeenlinna
- Sarkkinen, Kari 2003 Karl Jacob ja Maria Fellmanin jälkeläiset. Omakustanne
- Sarkkinen, Kari 2005 Fellmanit, Pappeja ja merenkulkijoita pohjolassa. Sukututkimus.
- Savolainen, Raimo 2007 Carl Gustaf Tawaststjerna, teoksessa Suomen kansallisbibliografia 3. Helsinki
- Screen, J.E.O. 1976 The Entry of Finnish Officers into Russian Military Service 1809-1917. The University of London. London
- Screen, J.E.O. 1987 The Helsinki Yunker School 1846-1879. A case Study of Officer Training in the Russian Army. *Studia Historica* 22. Helsinki
- Screen, J.E.O. & Syrjö, Veli-Matti 2003 Keisarillinen Suomen Kadettikoulu 1812-1903. Haminan kadetit koulussa ja maailmalla. Jyväskylä
- Suolahti, Gunnar 1919 Suomen papisto 1600- ja 1700-luvuilla. Porvoo
- Turpeinen, Oiva 2003 Oolannin sota, Itämainen sota Suomessa. Helsinki

Saara Hakaste

**Education broke the class distinction
August Fellman, Second Captain and his education**

Education broke gradually the class distinction in Finland during the 19th century. August Fellman was a son of dean and researcher Jacob Fellman. He studied first two years in the upper elementary school in Kuopio, with his two brothers.

When the Crimean War widened out to the Finnish coast in summer 1854, August dropped the school and began in the Helsinki Yunkerschool. It was a Russian Military School established for Finns to study Russian language and military knowledge.

August Fellman left the school in 1860 and started as an officer in Sveaborg. He ended up as a Second Captain in the Finnish Oulu indelta battalion in 1868.

The rest of his life Fellman worked as a manor owner and manufacturer in Lahti.